

Секція II

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Ахмадова Анастасія Фаридівна,
*здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету*

Науковий керівник
Чередніченко Олексій Миколайович
*кандидат економічних наук
доцент кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету*

ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ, ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОБАЦІЇ

Відповідно до законодавства, основною метою пробації в Україні є створення безпечного суспільства. Законодавець бачить шлях досягнення зазначеної мети наступним чином, за допомогою соціально-виховної та психологічної роботи з засудженими до покарань не пов'язаних з позбавленням волі, психологи та співробітники відділів повинні вирішити всі криміногенні потреби засуджених, які штовхають їх на вчинення повторних злочинів, чим зменшити кількість вчинення тих же самих злочинів.

В той же час, з моменту створення відділів пробації в Україні (2015 рік), за наявними статистичними даними, жодним чином не спостерігається зниження рівня рецидивної злочинності. На нашу думку є ряд причин, які суттєво знижують ефективність роботи відділів пробації. В розрізі службової діяльності психологів відділів пробації, проблемою виступає недостатня методична база та інструментарій, який надано до рук персоналу психологів Міністерством юстиції.

Також, очевидною причиною неефективності психологічної роботи пробації, на нашу думку є те, що дослідження та наявні напрацювання в цьому напрямку мають фрагментарний характер або ж у цілому стосуються роботи з психокорекцією девіантної поведінки осіб засуджених до покарання у виді позбавлення волі в установах виконання покарань (виправних та виховних колоніях).

Проблемою девіантної поведінки серед засуджених осіб займаються багато видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Волошина О.В., Данильченко Н.О., Доганіна А.В., Іванова О.В., Москалюк Л.М., Усікова

М.О., Гусаров С.М., Євдокімова О.О., Лобко О.П., Шульга А.М., Нежута А.В., Молаєва С.Є., Кобикова Ю.В., Шалімова Л.В., Селюкова Д.В., Левенець А.Є. та інші. Проте, психологічна робота з особами які знаходяться в ізоляції та тими, що мають змогу відбувати покарання без відриву від соціуму суттєво відрізняються та потребують наукового усвідомлення.

Також варто зауважити, що існує велика база зарубіжних досліджень в напрямку психологічної роботи пов'язаної з пробацією. Зазначена база потребує творчого осмислення в розрізі національної пробації, що дасть можливість використати наявні знання, як фундамент для побудови ефективної психокорекційної роботи психологів відділів пробації в Україні.

На нашу думку, виходячи з практичного дослідження, яке було проведене на базі міськрайонного відділу пробації, ефективну психокорекційну роботу можна побудувати опираючись на правильно визначену форму девіантної поведінки засудженої особи. Індивідуальний підхід, який побудовано з урахуванням форми девіації, як показало наше практичне дослідження, значно підвищує ефективність роботи психолога відділу пробації та дає можливість натиснути саме на ті важелі впливу, які можуть змінити життя людини на краще.

В першу чергу, на нашу думку, варто коротко розглянути загальні поняття девіантної поведінки та її види.

Девіація – це вчинки, діяльність особи, соціальних груп, що є відхиленням від установлених норм суспільства. Проблема попередження і профілактики девіантної поведінки громадян була і залишається актуальною для будь-якого суспільства. Девіантна поведінка може мати два характерні вияви: негативний та позитивний.

Девіація включає в себе делінквентну, адиктивну і кримінальну поведінку. Найпростішим типом девіації є делінквентна поведінка, яка характеризується психологічною схильністю до асоціальних вчинків, які не ведуть до кримінальної відповідальності. Люди скоюють дрібні вчинки, які ґрунтуються на стереотипних діях. Здебільшого – це агресивні насильства в дома; утечі з дому, вимагання, татування, пірсинг, блукання.

Адиктивна поведінка є наслідком прагнення втечі від дійсності, шляхом штучної зміни свого стану засобами алкоголю, наркотиків чи певних видів діяльності.

Кримінальна поведінка – це протиправний вчинок, який карається кримінальним законом.

В роботі, психолог відділу пробації має справу з особами, девіантна поведінка яких має негативний характер. Прояви девіантної поведінки підоблікових потягли за собою наслідки у виді кримінальної відповідальності, проте, як показує наше дослідження, не всіх суб'єктів пробації можна віднести до форми девіації – кримінальна поведінка. Деякі з них просяють виключно делінквентну або адиктивну поведінку, яка в свою чергу, потягла за собою скоєння злочину – як наслідок. У зв'язку з чим, на

нашу думку, методики психокорекційної роботи повинні суттєво між собою відрізнятись та мати більш персоніфікований характер.

На базі міськрайонного відділу пробації нами проведено роботу з групою засуджених з використанням розподілу по виявленим видам девіації. Нами було опитано 21 особу, з них: 14 чоловіків молодіжного віку, 4 жінки модоліжного віку, 3 неповнолітніх суб'єктів пробації (2 дівчини, 1 хлопця).

За результатами інтерв'ювання було складено психологічні характеристики засуджених. Нашим завданням було зібрати більш повну інформацію про засуджених. з метою точного визначення форми девіацій в поведінці опитаних осіб, щоб в подальшому на основі отриманих результатів підібрати потрібні психокорекційні методики, залежно від форми виявленої девіантної поведінки. Відштовхуючись від наведених вище форм девіантної поведінки (деліквентна, адиктивна, кримінальна) нами складено анкету опитування. Розробляючи анкету ми опирались на наступні методики: «Визначення схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки» А.Орел, «Схильність до девіантної поведінки» (СДП) Леус Є.В., визначення акцентуацій характеру по Лічко А.Є., «Акцентуації характеру і темпераменту особистості» опитувальник Г. Шмишека, К. Леонгарда, також було запозичено елементи з анкет та інструментів, які використовуються психологами в установах виконання покарань закритого типу, для діагностики індивідуально-психологічних особливостей засуджених осіб.

За результатами анкетування серед опитуваних осіб виявлено 9 осіб з проявами адитивної девіації, 6 – деліквентної поведінки, 6 – кримінальної. Подальшу психологічну роботу з цими особами, як психоконсультативну, так і психокорекційну, необхідно будувати кардинально по різному.

Нами було створено три експериментальні групи, відповідно до виявлених форм девіації (умовно групи А - деліквентна, В – адиктивна, С – кримінальна). На нашу думку для того щоб побудувати ефективну роботу наявні інструменти психолога відділу пробації необхідно доповнити. Нами запозичено деякі елементи з методик схемо-терапії, які адаптовано та доповнено практичними напрацюваннями пенітенціарної психології.

Роботу необхідно проводити в напрямках:

- a. корекція кримінально значимих особистісних якостей (агресивність, жорстокість, підвищенатривожність);
- b. розвиток комунікативних якостей та навичок спілкування;
- c. корекція відношення до скоєного злочину та формування установки до виправлення.

В установах виконання покарань напередодні звільнення з засудженими проводять психологічну підготовку до звільнення. Вона спрямована на формування навичок соціальної адаптації до нового середовища в яке потрапить засуджений після звільнення. Одною з ключових переваг покарання без ізоляції від суспільства прийнято вважати те, що засуджений не відривається від соціуму в процесі покарання, а продовжує бути його безпосереднім елементом. Проте, виходячи з практичного аспекту

роботи з засудженими особами, яким притаманна кримінальна девіація, одним з факторів її виникнення можна вважати негативне середовище в якому перебуває засуджений. На нашу думку, в психокорекційній роботі з зазначеною категорією осіб необхідно використовувати запозичені з пенітенціарних програм по підготовці до звільнення соціально-психологічні тренінги та концепції.

Як висновок можна зазначити, що градація засуджених яка використовується відділами пробації не сприяє підвищенню ефективності результатів психологічної роботи. Засуджених розподіляють за тяжкістю статті, за рецесивністю злочину та кількістю сторінок кримінальної біографії, за статевими ознаками, та за віком. Проте, жодним чином не враховано психологічні особливості засуджених та форми їх девіантної поведінки, яка проявляється в кожного індивідуально. Методи психологічної діагностики, психологічного консультування та психокорекції є загальними та використовуються без персоніфікації.

На нашу думку, необхідно змінити алгоритми роботи та використання інструментів відділу пробації, проводити градацію вчинків, та враховувати психологічний стан та характеристики кожного засудженого окремо.

Список використаної літератури:

1. Автухов К.А., Човган В.О., Яковець І.С. Оцінка ризиків і сучасна кримінальна юстиція. – К., 2019. – 180 с.
2. Батаршев, А.В. Психодіагностика пограничних расстройств личности и поведения / А.В. Батаршева. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2004. – 320 с.
3. Гомонов Н.Д. Психические девиации и преступное поведение: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Н.Д. Гомонов. – М., 2002. – 31 с.
4. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. – К.: Педагогічна думка, 2016. – 219 с.
5. Фіцула М.М., Парфанович І.І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навч.-метод. Посібник / М.М. Фіцула. – Тернопіль : Богдан, 2008. – С.359-361.